

УДК 378.14

КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Лісниченко Ю. М.

Одеська військова академія, Україна, Одеса

Розглянуто теоретичні засади підготовки майбутніх офіцерів до професійної діяльності у процесі вивчення фахових дисциплін та визначено компоненти (мотиваційний, операційно-діяльнісний, емоційно-вольовий, особистісно-результативний), критерії (усвідомлення значущості готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності; ступінь сформованості готовності застосовувати набуті вміння та навички для виконання різних видів професійної діяльності; здатність до рішучої, вольової, цілеспрямованої професійної діяльності; сформованість особистісних якостей майбутніх офіцерів до виконання професійної діяльності) та показники готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності у процесі вивчення фахових дисциплін.

Ключові слова: майбутні офіцери, професійна діяльність, готовність до професійної діяльності, готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності, компетенції, компоненти, критерії, показники.

Лисниченко Ю. М. Критерии и показатели готовности будущих офицеров к профессиональной деятельности / Одеська військова академія, Україна, Одеса

Рассмотрены теоретические основы подготовки будущих офицеров к профессиональной деятельности в процессе изучения специальных дисциплин и определены компоненты (мотивационный, операционно-деятельностный, эмоционально-волевой, личностно-результативный), критерии (осознание значимости готовности будущих офицеров к профессиональной деятельности, степень сформированности готовности применять приобретенные умения и

навыки для выполнения различных видов профессиональной деятельности, способность к решительной, волевой, целеустремленной профессиональной деятельности; сформированность личностных качеств будущих офицеров к выполнению профессиональной деятельности) и показатели готовности будущих офицеров к профессиональной деятельности в процессе изучения специальных дисциплин.

Ключевые слова: будущие офицеры, профессиональная деятельность, готовность к профессиональной деятельности, готовности будущих офицеров к профессиональной деятельности, компетенции, компоненты, критерии, показатели.

Lisnichenko N. Criteria and indicators of readiness of the future officers for professional work / Metro Manila viyskova akademiya, Ukraine, Odesa

The theoretical bases of training future officers for professional careers in the study of professional disciplines and defined components (motivation, operational and activity, emotional and volitional, personal and effective) criteria (awareness of the importance of future officers for their professional activity, the degree of formation of readiness to apply the acquired skills and skills for various professional activities, the ability for a decisive, strong-willed, focused professional activity, formation of personal qualities of future officers to perform professional activities) and indicators of future officers for professional careers in the study of professional disciplines.

Key words: future officers, professional activity, readiness to professional activities of future officers to the profession, competence, components, criteria and indicators.

Вступ. Аналіз військово-педагогічної літератури свідчить, що на сьогодні склалися різні підходи до відбору і обґрунтування критеріїв та показників готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності. Зокрема, П. Н. Городов основним критерієм пропонує обрати результативність і мотив поведінки, діапазон прояву і стійкість конкретної якості особистості [6].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Результати аналізу науково-педагогічної літератури з проблеми дослідження надають можливість зробити висновок, що концептуальні основи професійної підготовки майбутніх офіцерів досліджували О. В. Барабанщиков, В. П. Давидов, Е. Ф. Зеєр, Р. А. Рогожнікова, В. А. Сластьоніна, Л. В. Кондратова, Л. О. Кандибович, В. Г. Кельбя, В. Я. Кікоть, І. А. Новак, В. А. Чернявський та ін.

Мета статті — є визначення компонентів, критеріїв та показники готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності у процесі вивчення фахових дисциплін.

Е. Ф. Зеєр основними критеріями пропонує обрати результати вчинків, зокрема старанність в службі, активність, організованість [7]. Р. А. Рогожнікова, оцінює ступінь вихованості військових фахівців шляхом узагальнення оцінних характеристик кожної ознаки або риси особистості [11].

При розробці критеріїв оцінки готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності було враховано також вимоги, яким ці критерії повинні відповідати, зокрема:

- бути об'єктивними, відображати ознаки, властиві предмету дослідження незалежно від волі суб'єкта і об'єкта;
- містити істотні ознаки предмету дослідження, а самі істотні ознаки повинні бути стійкими і постійними;
- узгоджуватись із загальними критеріями ефективності всього навчально-виховного процесу
- бути простими і зручними в застосуванні [5].

Проблема визначення рівнів готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності пов'язана з труднощами, оцінки рівня їх сформованості. Для вирішення цієї проблеми важливим є теоретичне обґрунтування і визначення компонентів, критеріїв та показників сформованості готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності.

За баченням В. А. Сластьоніна, у готовності до професійної діяльності функціонально можуть бути виділені такі компоненти:

1) психологічний — сформована спрямованість на професійну діяльність, настанова на роботу, наявність інтересу до предмета діяльності, потреба в самоосвіті в цій галузі, розвинуте професійне мислення;

2) науково-теоретичний — наявність відповідного об'єму суспільно-політичних, психологічних та спеціальних знань;

3) практичний — наявність сформованих на відповідному рівні професійних вмінь та навичок;

4) психофізіологічний — наявність відповідних передумов для оволодіння професійною діяльністю та визначена спеціальністю сформованість професійно значущих якостей особистості;

5) фізичний — стан здоров'я та фізичного розвитку відповідно вимогам професійної діяльності [14].

На думку Л. В. Кондратової готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності розглядається як єдність таких компонентів:

1) мотиваційного (професійні установки, інтереси);

2) орієнтаційного (ціннісно-професійні орієнтації, професійні ідеали, погляди, принципи, переконання, готовність діяти відповідно до них);

3) пізнавально-операційного (професійна спрямованість уваги, уявлень, сприймання, пам'яті, мислення, здібності, знання, дії, операції і заходи, необхідні для здійснення професійної діяльності);

4) емоційно-вольового (почуття, вольові процеси, що забезпечують успішний перебіг і результативність діяльності фахівця, емоційний тонус, емоційна сприйнятливність, цілеспрямованість, самовладання, наполегливість, ініціативність, рішучість, самостійність, самокритичність, самоконтроль);

5) психофізіологічного (властивості і здібності, які забезпечують фахівцю високу працездатність під час виконання професійних функцій, впевненість у своїх силах, прагнення наполегливо і до кінця доводити розпочату справу, професійна працездатність, активність і саморегулювання, урівноваженість і витримка);

б) оцінюючого (самооцінка своєї професійної підготовки і відповідність процесу розв'язання професійних завдань до оптимальних взірців) [9, 10].

Грунтуючись на результатах проведеного теоретичного аналізу науково-педагогічних джерел з проблеми підготовки майбутніх офіцерів до професійної діяльності, беручи до уваги особливості та структуру підготовки майбутніх офіцерів у процесі вивчення фахових дисциплін ми дійшли висновку, що для дослідження рівнів готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності суттєве значення мають такі компоненти: *мотиваційний, операційно-діяльнісний, емоційно-вольовий, особистісно-результативний*.

Мотиваційний компонент характеризує: інтерес, пізнавальні потреби та ставлення майбутніх офіцерів до навчання; прагнення до засвоєння нових знань; сформованість професійно-значимих інтересів, установок і прагнень до самовдосконалення, які пов'язані з новизною та практичною значущістю професійної діяльності, свідоме прагнення високої ефективності виконання своїх службово-військових завдань.

Мотиваційний компонент обумовлює позитивне відношення до успішної професійної діяльності. Поняття мотивації вбирає систему всіх видів спонукань діяльності: мотиви, потреби, інтереси, прагнення, цілі, потяги, ідеали тощо, які безпосередньо визначають спрямованість діяльності людини. Це поняття включає також і компоненти, які не усвідомлюються суб'єктом, а діють на рефлекторному рівні і на рівні підсвідомості. Складність і багатоаспектність проблеми мотивації зумовлює варіативність підходів до розуміння її сутності, природи, структури, а також до методів її вивчення та практичного застосування результатів досліджень [2; 3; 4].

Критерієм мотиваційного компоненту є усвідомлення значущості готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності, який відображає, стійкий інтерес до вивчення фахових дисциплін, практичний інтерес до професійної діяльності, активізацію професійних якостей у відповідній професійній діяльності, можливість реалізації своїх мотиваційних цінностей до

майбутньої професії, активізацію особистої та суспільної значущості з високими мотиваційними цінностями самовдосконалення та самореалізації.

Даний критерій передбачає розвиток стійкого інтересу до задоволення і престижу професійної діяльності, постійного професійного удосконалення, творчої реалізації, яке спрямоване на підготовку кваліфікованого працівника відповідного рівня і профілю [8].

Показниками цього критерію є спрямованість майбутніх офіцерів на професійну діяльність, розуміння соціальної потреби майбутньої професійної діяльності військових фахівців, усвідомлення готовності до теоретичної та практичної діяльності з сформованою стійкою мотивацією до особистісного та професійного саморозвитку, активізація значущості потреби у відповідній діяльності та сформованості відповідального ставлення до майбутньої професії.

Операційно-діяльнісний компонент — являє собою вміння сприймати, аналізувати, узагальнювати, класифікувати, виявляти, оцінювати та демонструвати ефективність і продуктивність інтелектуалізації діяльності та готовність практичного застосування знань та вмінь, набувати навички професійної діяльності, вміння застосовувати знання з військово-професійних дисциплін для вирішення завдань професійної діяльності, вміння самостійно приймати рішення та виконувати завдання, вміння прогнозувати шляхи підвищення ефективності своєї професійної діяльності.

Діяльність виступає специфічною формою активності людини, яка спрямована на свідоме перетворення нею навколишнього світу. У процесі діяльності змінюється не лише об'єкт діяльності, а й сам суб'єкт. Діяльність людини обумовлює формування її свідомості, психічних процесів і властивостей [12].

Операційний аспект характеризується: мислительними операціями і розумовими вміннями; властивостями мислення; мовно-розумовою діяльністю, які стимулюють виявлення, розвиток та функціонування: допитливості, вдумливості, самовдосконалення [10, 31–32].

Критерієм операційно-діяльнісного компоненту є ступінь сформованості готовності застосовувати набуті вміння та навички для виконання різних видів професійної діяльності, який відображає високу теоретичну і практичну підготовку з глибокою систематикою теоретичних і професійних умінь до професійної діяльності, здатність добирати і здійснювати послідовність дій з накресленими шляхами їх вирішення.

Даний критерій характеризується готовністю застосовувати теоретичні знання до практичного впровадження, володінням способами та прийомами опрацювання знань, цілісність професійної діяльності і підготовленості до виконання завдань із сформованими навичками та професійними вміннями, умінням використовувати здобуті навички до професійної діяльності.

Показниками цього критерію є сформованість професійних, військових умінь готовності до професійної діяльності, впровадження фундаментальних професійних знань, володіння основними формами діяльності, ґрунтовне впровадження практичних умінь і навичок до вирішення поставлених завдань.

Емоційно-вольовий компонент передбачає емоційне та наполегливе ставлення майбутніх офіцерів до навчального процесу, формування наполегливості, рішучості до професійної діяльності.

Весь освітній процес спрямовується на виховання всебічно розвинутої гармонійної особистості. Усвідомлення та наполегливе ставлення майбутніх офіцерів до навчальної діяльності характеризується не лише засвоєнням конкретних знань, умінь і навичок, але й формування у свідомості майбутніх офіцерів постійного самовдосконалення, саморозвитку до повноцінної військової професійної діяльності.

Емоційно-вольовий компонент включає: прагнення, потреби, стійку орієнтацію на мету та завдання навчально-виховного процесу у вищих військових навчальних закладах; емоції та почуття, що забезпечують успішний перебіг і результативність діяльності фахівця, які формуються як на основі життєвого досвіду курсанта, проходження військових практик, так і під впливом освітнього процесу.

Вольові зусилля переводять прагнення майбутніх офіцерів до конкретних дій, сприяють повноцінному та легкому запам'ятовуванню навчального матеріалу. Виникнення позитивних емоцій у курсантах під час навчально-виховного процесу виступають спонукальною силою активного учіння, оволодіння знаннями, вміннями, виступають однією з важливих умов успішного набуття практичних навичок, розширення кругозору, розвитку творчої пізнавальної активності майбутніх офіцерів.

Емоції — особливий клас психічних процесів і станів, пов'язаних з інстинктами, потребами та мотивами, що відображаються у формі безпосереднього переживання (задоволення, радості, страху тощо) значущості для життєдіяльності індивіда явищ і ситуацій, які діють на нього [13, 446].

Виокремлюють три варіанти постановки мети навчально-пізнавальної діяльності, які визначають різний характер вольових зусиль: мету навчально-пізнавальної діяльності ставить викладач, студент приймає цю мету формально, що обумовлює низький рівень вольових зусиль; викладач повідомляє завдання або тему, а студент визначає мету навчально-пізнавальної діяльності сам або разом із викладачем; студент самостійно визначає мету своєї навчально-пізнавальної діяльності (самостійна робота з власної ініціативи); у цих умовах рівень вольових зусиль є найбільш високим [1, 45].

Критерієм емоційно-вольового компоненту є здатність до рішучої, вольової, цілеспрямованої професійної діяльності, який відображає єдність взаємообумовлених і взаємопов'язаних мотиваційних, оперативних, інтелектуально-діяльнісних та емоційно-вольових процесів під час навчальної діяльності у вищих військових навчальних закладах.

Даний критерій характеризується готовністю цілеспрямованої професійної діяльності, постійними не випадковими прагненнями, професійними принципами, військовою витриманістю, наполегливістю, мобільністю до професійної стресостійкості, здатністю ставити та виконувати поставлення військові завдання без нагадувань та спонукань виконувати їх, свідомим ставленням до прийняття рішень, самоконтролем та управлінням власним

станом і поведінкою в умовах військової діяльності, своєчасністю виконання поставлених завдань, умінням доводити розпочату справу до кінця з подоланням усіх труднощів, вольовими якостями керування своєї поведінки, сформованістю вольових якостей та установкою на переборення військово-професійних труднощів.

Показниками цього критерію є почуття, емоційний тонус, цілеспрямованість, вольові процеси, рішучість, наполегливість, емоційна сприйнятливість, ініціативність, інтелектуальні емоції, наполегливість, витриманість, самостійність, самокритичність, самоконтроль, самовладання, що забезпечують успішний перебіг і результативність професійної діяльності майбутніх офіцерів.

Особистісно-результативний компонент характеризується сформованістю особистісних, творчих та науково-значущих якостей майбутнього офіцера, здібностями та вміннями особистості, умінням визначати цілі діяльності та способи її здійснення, раціональністю організації своєї діяльності та умінням долати професійні труднощі, результативністю теоретичних та практичних професійних характеристик майбутніх офіцерів до військової діяльності.

Особистісний феномен виражає стан особистості та її ставлення до професійної освіченості, набуття фахових знань, умінь і навичок до практичної діяльності, що виявляється в психологічному налаштуванні особистості суб'єкта до майбутньої діяльності: оволодінні базовими знаннями; підвищенні розумових, інтелектуальних, практичних здібностей; вмінні логічного та абстрактного мислення; практичної зосередженості; інтересі до майбутньої діяльності, яка здійснюється згідно особистісної ініціативи.

Даний компонент містить систему провідних знань, як сукупність теоретичних та практичних військово-професійних знань з різним рівнем їх засвоєння:

- 1) сформованість фундаментальних, рефлексивних, базових теоретичних знань;

2) цілісність володіння практичних умінь і навичок до виконання професійних завдань, усвідомлення доцільності професійного розвитку, мобільність особистісний військово-професійних здібностей до фахового зростання та вдосконалення вмінь роботи та володіння основних методик професійної діяльності;

3) наявність глибокого розуміння соціальних перспектив кваліфікованого фахівця до професійної діяльності, розуміння комплексної систематики теоретичних знань з чітко вираженою інтелектуальністю професійної підготовки до діяльності, сформованість компетентних вмінь та творчого підходу до поставлених завдань.

Критерієм особистісно-результативного компоненту є сформованість особистісних якостей майбутніх офіцерів до виконання професійної діяльності, який відображає готовність до професійно-значущих, військових компетенцій до виконання професійних завдань.

Даний критерій характеризується готовністю до ґрунтовного володіння теоретичних і практичних умінь і навичок до розв'язання поставлених військових завдань з високими показниками результативності їх виконання.

Показниками цього критерію є особистісна розумова рефлексія як усвідомлення власної інтелектуальності, допитливість як результат пізнання явищ, самокритичність у визнанні власних помилок, самовдосконалення до ефективної розумовій діяльності, самокритичність у визнанні власних помилок, вдумливість в умінні віднаходити наслідково-причинні зв'язки, мобілізація та практична реалізація професійних навичок, адаптація до вимог професійних ролей та умов діяльності, самореалізація у розкритті потенційних особистісних та професійних якостей, саморозвиток до професійної діяльності та військового вишкалу.

Висновки. Таким чином, мотиваційний компонент є джерелом до навчально-пізнавальної діяльності, яка стимулює розвиток операційно-діяльнісного компоненту. Майбутній фахівець під впливом мотивації перетворює своє бажання, підпорядковуючи свої емоції в процес усвідомлення

мету, яка в свою чергу направлення на діяльність. Подальший процес діяльності стимулює розвиток емоційно-вольового компоненту до одержання певних особистісних результатів навчально-професійної діяльності.

Література:

1. Антипова И. Н. Формирование познавательной активности курсантов на основе технологий задачного подхода: дисс. ... кандидата пед. наук: 13.00.01 / Антипова Ирина Николаевна. — Саратов, 2000. — 189 с.
2. Богоявленский Д. Н. Психология усвоения знаний в школе / Д. Н. Богоявленский, Н. А. Менчинская. — М.: Изд-во АПН РСФСР, 1959. — 347 с.
3. Выготский Л. С. Мышление и речь / Выготский Л. С. — М.: Лабиринт, 1996. — 414 с.
4. Выготский Л. С. Педагогическая психология / Выготский Л. С.; [под ред. В. В. Давыдова]. — М.: Педагогика, 1991. — 82 с.
5. Галімов А. В. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до виховної роботи з особовим складом: моногр. / А. В. Галімов. — Хмельницький: Вид-во Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького, 2004. — 376 с.
6. Городов П. Н. Оптимизация процесса воспитания в высшей военной школе / П. Н. Городов. — М.: ВПА, 1993. — 112 с.
7. Зеер Э. Ф., Кризисы профессионального становления личности / Э. Ф. Зеер, Э. Э. Сыманюк // Психологический журнал / гол. ред. А. В. Брушлинский. — 1997. — Т. 18. — № 6. — С. 35–44.
8. Карабін О. Й. Формування готовності майбутніх учителів гуманітарних дисциплін до роботи в інформаційному середовищі: дис. ... канд. пед. наук. — 13.00.04 / Карабін Оксана Йосифівна. Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. — Тернопіль, 2013. — 274 с.

9. Кондратова Л. В. Морально-психологічна готовність студента до вчительської діяльності / Л. В. Кондратова. — К.: Вища школа, 1987. — 53 с.
10. Пиндик О. Г. Педагогічні умови розвитку пізнавальної активності студентів вищих навчальних закладів економічного профілю (на матеріалі вивчення іноземної мови) : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.09 / Пиндик Олена Георгіївна. — К., 2003. — 290 с.
11. Рогожникова Р. А. Теория и практика воспитания дисциплинированности школьников на основе ценностного отношения к человеку: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.06 / Р. А. Рогожникова. — Екатеринбург, 1998. — 327 с.
12. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / Рубинштейн С. Л. — СПб: Питер, 2002. — 720 с.
13. Скрипченко О. В. Загальна психологія: підручник / [О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін.]. — К.: Либідь, 2005. — 464 с.
14. Сластенин В. А. Педагогика / Сластенин В. А. — М.: Школа-Пресс, 2000. — 512 с.

References:

1. Anty`pova Y`. N. Formy`rovany`e poznavatel`noj akty`vnosty` kursantov na osnove texnologiy`j zadachnogo podxoda: dy`ss. ... kandy`data ped. nauk : 13.00.01 / Anty`pova Y`ry`na Ny`kolaevna. — Saratov, 2000. — 189 s.
2. Bogoyavlensky`j D. N. Psy`xology`ya usvoeny`ya znany`j v shkole / D. N. Bogoyavlensky`j , N. A. Menchy`nskaya. — M.: Y`zd-vo APN RSFSR, 1959. — 347 s.
3. Vy`gotsky`j L. S. Myshleny`e y` rech` / Vy`gotsky`j L. S. — M. : Laby`ry`nt, 1996. — 414 s.
4. Vy`gotsky`j L. S. Pedagogy`cheskaya psy`xology`ya / Vy`gotsky`j L. S.; [pod red. V. V. Davydova]. — M.: Pedagogy`ka, 1991. — 82 s.
5. Galimov A. V. Teorety`ko-metody`chni zasady` pidgotovky` majbutnix oficeriv-pry`kordonny`kiv do vy`xovnoyi roboty` z osobovy`m skladom: monogr. / A. V. Galimov. — Xmel`ny`cz`ky`j : Vy`d-vo Nacz. akad. Derzh. pry`kordon. sluzhby` Ukrayiny` im. B. Xmel`ny`cz`kogo, 2004. — 376 s.

6. Gorodov P. N. *Opty`my`zacy`ya processa vospy`tany`ya v vysshej voennoj shkole* / P. N. Gorodov. — M.: VPA, 1993. — 112 s.
7. Zeer Э. F., *Kry`zy`sь professy`onal`nogo stanovleny`ya ly`chnosty`* / Э. F. Zeer, Э. Э. Сыmanyuk // *Psy`xology`chesky`j zhurnal* / gol. red. A. V. Brushly`nsky`j. — 1997. — T. 18. — № 6. — S. 35–44.
8. Karabin O. J. *Formuvannya gotovnosti majbutnix uchy`teliv humanitarny`x dy`scy`plin do roboty` v informacijnomu seredovy`shhi: dy`s. ... kand. ped. nauk.* — 13.00.04 / Karabin Oksana Josy`fivna. Ternopil`s`ky`j nacional`ny`j pedagogichny`j universy`tet imeni Volody`my`ra Gnatyuka. — Ternopil`, 2013. — 274 s.
9. Kondratova L. V. *Moral`no-psy`xologichna gotovnist` studenta do vchy`tel`s`koyi diyal`nosti* / L. V. Kondratova. — K.: Vy`shha shkola, 1987. — 53 s.
10. Py`ndy`k O. G. *Pedagogichni umovy` rozvy`tku piznaval`noyi akty`vnosti studentiv vy`shhy`x navchal`ny`x zakladiv ekonomichnogo profilyu (na materialy vy`vchennya inozemnoyi movy`): dy`s. ... kandy`data ped. nauk : 13.00.09* / Py`ndy`k Olena Georgiyivna. — K., 2003. — 290 s.
11. Rogozhny`kova R. A. *Teory`ya y` prakty`ka vospy`tany`ya dy`scy`ply`ny`rovannosty` shkol`ny`kov na osnove cennostnogo otnosheny`ya k cheloveku: dy`s. ... d-ra ped. nauk: 13.00.06* / R. A. Rogozhny`kova. — Ekateryn`burg, 1998. — 327 s.
12. Ruby`nshtejn S. L. *Osnovy obshhej psy`xology`y`* / Ruby`nshtejn S. L. — SPb: Py`ter, 2002. — 720 s.
13. Skry`pchenko O. V. *Zagal`na psy`xologiya: pidruchny`k* / [O. V. Skry`pchenko, L. V. Doly`ns`ka, Z. V. Ogorodnijchuk ta in.]. — K.: Ly`bid`, 2005. — 464 s.
14. Slasteny`n V. A. *Pedagogy`ka* / Slasteny`n V. A. — M.: Shkola-Press, 2000. — 512 s.